

ציפורה ומשה

מים ראשונים: התורה ממעטת בתיאור יחסים בין אישיים ורגשותיהם, בפרט יחסי איש ואישה, הגם שלא חסרים כאלה במקרא, כגון: אברהם ושרה (כעס), יצחק ורבקה (אהבה), יעקב ורחל (אהבה, כעס, קנאה) ואולי עוד. מה מספרת לנו התורה ומוסיפים המדרשים והפרשנים על יחסי משה וציפורה? איך התגלגלה אשה מדינית שנשאה לפי הבנתה "איש מצרי" להיות אשתו של "איש האלהים"? המפגש המחודש של משה עם ציפורה (או שמא ההפך: של ציפורה עם משה בחסות יתרו אביה) מזמן לנו דיון קצר בנושא זה.

וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתֵן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שְׁלוּחֵיהֶּ: וְאֵת שְׁנֵי בָנָיהָ .... וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֵתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאֵשֶׁתוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֵתֵן שָׁם הַר הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֲתָנְךָ יִתְרוֹ בֶּן אֱלֵיָד וְאֵשֶׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּה: (שמות יח ב-1).

וּתְבַאֲנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמְרוּ מִדּוּעַ מֵהֲרַתָּן בָּא הַיּוֹם: וְתֹאמְרוּן אִישׁ מִצְרַיִם הֲצִילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֶךְ אֶת הַצֹּאן: וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֵיתָיו וְאֵיךְ לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ קְרָאן לֹו וַיֹּאכַל לֶחֶם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְשֵׁבֶת אֶת הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת צִפּוֹרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה: (שמות ב יח-ט).

שמות רבה א לב, פרשת שמות

"וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֶךְ אֶת הַצֹּאן" - דְּלָיָה אַחַת דְּלָה, וְהִשְׁקָה אֶת כָּל הַצֹּאן שֶׁהָיוּ שָׁם וְנִתְבַּרְכוּ הַמַּיִם עַל יְדוֹ ... "צִאֲנָנוּ" לֹא נֹאמַר אֵלָּא "הַצֹּאן"! שֶׁאֵף צֹאן הָרוּעִים הִשְׁקָה. וּמָהוּ "לָנוּ"? שֶׁאֵף לָנוּ דָּלָה, שֶׁהָרוּעִים הִשְׁלִיכוּנוּ לַמַּיִם וְהוּא הוֹצִיאֲנוּ.³ "וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֵיתָיו: וְאֵיךְ?" - אָמַר לָהֶן: סִימָן שֶׁאֲתָן אֹמְרוֹת שְׂדֵלָה וְהִשְׁקָה אֶת כָּל הַצֹּאן, זֶה מִבְּנֵי בְּנָיו שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁעָמַד עַל הַבָּאָר וְהַבָּאָר מִתְבַּרְכֶּת בְּשִׁבְלֹו. "לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ? קְרָאן לֹו וַיֹּאכַל לֶחֶם" - שְׂמָא יֵשֵׁא אַחַת מִכֶּם ... , וְאֵין אֲכִילַת לֶחֶם הָאֹמֹר כַּאֲן אֵלָּא אֵשֶׁה, וְדוּמָה לֹו: "כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל" (בראשית לט ו).⁴ מִיד רִצְתָה צִפּוֹרָה אַחֲרָיו כַּצִּפּוֹר וְהִבִּיאָה אוֹתוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׂמָה צִפּוֹרָה שֶׁטִּיהַרָה הַבֵּית כַּצִּפּוֹר.⁵

בראשית רבה סח ד, פרשת ויצא

... הַשִּׁיבָה ר' יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא: הַקַּב"ה יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה סוּלְמוֹת מִשְׁפִּיל לָזֶה וּמְרִים לָזֶה וּמוֹרִיד לָזֶה וּמַעֲלָה לָזֶה ... יֵשׁ שֶׁהוּא הוֹלֵךְ אֲצֵל זַיּוּגוֹ וַיֵּשׁ שְׁזַיּוּגוֹ בָּא אֲצֵל. יִצְחָק בָּא זַיּוּגוֹ אֲצֵל, שְׁנֹאמַר: "וַיֵּשֵׁא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה גַמְלִים בָּאִים". יַעֲקֹב הֵלֵךְ אֲצֵל זַיּוּגוֹ, שְׁנֹאמַר: "וַיִּצְא יַעֲקֹב מִבְּאָר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה".⁶

¹ כִּךְ נִפְתַּח פְּרֻשְׁתָּנוּ בְּחִיבּוֹר הַמַּחְדוּשׁ שֶׁל מֹשֶׁה עִם מִשְׁפַּחְתּוֹ וְעַם יִתְרוֹ חוֹתְנוֹ לֵאחֲרַי שְׁנִפְרַד מֵהֶם בְּיִצְיָאָתוֹ לְשִׁלְחוֹת בְּמִצְרַיִם. עַפ"י הַמְּסוּפֵר בְּשִׁמּוֹת פְּרֻק ד מֹשֶׁה יוֹרֵד לְמִצְרַיִם עִם מִשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֵילֹו כַּאֲן יִתְרוֹ מַחְזִיר אֶת צִפּוֹרָה בְּתוֹ וְאֵת שְׁנֵי בָנֵיהָ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרַי שִׁלּוּחֵיהֶּ. אֵת הַסְּתִירָה הַזֹּו לְכֹאֹרָה פּוֹתֵר הַמִּדְרַשׁ כִּפִּי שְׁנִרְאָה לְהֵלֵן, וְאֵנּוּ מִבְּקָשִׁים לְהַתְמַקֵּד הַפַּעַם בְּנוֹשֵׂא יַחֲסֵי מֹשֶׁה וְצִפּוֹרָה לְאוֹרֵךְ הַתּוֹרָה כּוֹלָה.

² זֶה הָאֲזִכּוֹר הָרֵאשׁוֹן שֶׁל צִפּוֹרָה וּמֹשֶׁה בְּפִסּוֹק (בְּהַקְשֵׁר) אַחַד. מִפְּגֵשׁ מֹשֶׁה עִם בְּנוֹת יִתְרוֹ לִיד הַבָּאָר, מִמֶּנּוּ נּוֹצֵר קֶשֶׁר הַנִּישׁוּאִין שֶׁל מֹשֶׁה, הַמְּזוּהָה כַּאֲן כ"אִישׁ מִצְרַיִם", עִם צִפּוֹרָה הַמִּדְיָיִנִּית בְּתוֹ שֶׁל יִתְרוֹ. (הָאֲזִכּוֹר הַשְּׁנִי וְהָאֲחֵרוֹן בּוּ נּוֹזְכִירִים צִפּוֹרָה וּמֹשֶׁה בְּאוֹתוֹ פְּסוֹק (הַקְשֵׁר) הֵם הַפְּסוֹקִים בְּפְרֻשְׁתָּנוּ בְּהֵם פְּתַחְנוּ). מִמְּקוֹם זֶה נִתְחַלֵּל בְּמַסְעֵנוּ וְנִתְחַקֵּה אַחֲרַי קֶשֶׁרִי צִפּוֹרָה וּמֹשֶׁה.

³ מֹשֶׁה הֲצִיל אֶת בְּנוֹת יִתְרוֹ שֶׁהָרוּעִים הִשְׁלִיכוּ אֶל הַבָּאָר! הוּא דָּלָה אוֹתָן מִן הַבָּאָר.

⁴ אֲצֵל יוֹסֵף וּפּוֹטִיפַר. מִשׁוּם שֶׁהָאִישָׁה הִיא סִמַּל לְבֵית וְלַעֲוֹן הַמִּשְׁפַּחְתִּי וְהַלֶּחֶם הוּא הַסִּיעוּד הַמְּרִכְזִי וַיֵּשׁ בְּסִיעוּדָה מִשְׁהוּ אִינְטִימִי מִשְׁפַּחְתִּי. וְכִבֵּר דָּנוּ רַבִּים בְּקֶשֶׁר אִישָׁה-לֶחֶם, רֵאָה לְמַשֵּׁל כֹּאֲן. רֵאָה דְּבִרְיָנוּ **אֵשֶׁתִּי בֵּיתִי וְשׁוֹרִי שְׂדֵי** בְּמִיּוּחָדִים.

⁵ עַפ"י מִדְרַשׁ זֶה יִתְרוֹ מְכִיר בְּתַכּוּנָתוֹ הַמִּיּוּחָדוֹת שֶׁל מֹשֶׁה שְׁנִרְאָה כֹּאִישׁ מִצְרַיִם אֲבַל הַתְּנַהּוּתָהּ הִיא אֲנוּשִׁית וְנִדְיָבָה וְלִפְיֵךְ בְּרוּר לֹו ש"אִישׁ מִצְרַיִם" זֶה הוּא מִצְרַאֲצַי יַעֲקֹב (גַּם מִצְרַאֲצַי רַבְקָה שֶׁהִשְׁקָתָה אֶת אֱלִיעֶזֶר וְגַמְלִיּוֹ, אִם יִרְשָׁה לָנוּ הַדְּרָשָׁן לְהוֹסִיף). לְפִיכֵךְ אוֹמַר יִתְרוֹ לְבְנוֹתָיו: "וְאֵיךְ?" לָמָּה עֲזַבְתֶּן אִישׁ כֹּזֵה? וְצִפּוֹרָה אֲצָה רִצָּה לְהִבִּיאַת מֹשֶׁה (הַיּוֹם הִיוּ צַעִירֵנוּ אוֹמְרִים: עַפָּה עֵלִי) וְזִכְתָּה בּוּ. פֶּשֶׁט הַמִּקְרָא הוּא שִׁתְרוֹ הַסְּתַכֵּן בְּמִתֵּן מַחְסֵה לְאִדָּם שֶׁהִיא מְבוּקֵשׁ ע"י מֶלֶךְ מִצְרַיִם הַמַּעֲצָמָה הָאֲזוּרִית הַגְּדוּלָה וְעוֹד לְתַת לֹו אֶת בְּתוֹ. רֵאָה תְּרֻגוֹם הַמִּיּוּחָס לְיוֹנָתָן (בְּחִזְרָה לְעִבְרִית) עַל שְׁמוֹת ב כֹּא וְכֵן יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי שְׁמוֹת רַמְז קֶסַח (אֲגַדַּת מֹשֶׁה מֶלֶךְ כּוֹשׁ) שְׁמִסְפְּרִים אֵיךְ יִתְרוֹ כֹּלָא אֶת מֹשֶׁה בְּמִטְרָה לְהַסְגִירוֹ לְשִׁלְטוֹן כֹּאֲשֶׁר יַחְפְּשׁוּ אַחֲרָיו, וְצִפּוֹרָה פְּרַנְסָה אוֹתוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְשִׁמְרָה עֵלָיו: "וַיְהִי הַיּוֹמָה עֲצוּר שְׂמָה וְתַחמוֹל עֵלָיו צִפּוֹרָה בְּת רְעוּאֵל וְתַכְלָלָהוּ לֶחֶם וּמַיִם. וַיְהִי מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים וְתֹאמַר אֶל אֲבִיהָ לֹאמַר: הָאִישׁ הָעִבְרִי אֲשֶׁר כֹּלָתָהּ זֶה עֶשֶׂר שָׁנִים בְּבֵית הַסֵּהר וַאֲיֵן דּוֹרֵשׁ וַאֲיֵן מִבְּקָשׁ אֵלָיו. וְעַתָּה אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֲבִי נִשְׁלַח וְנִרְאָה אִם מֵת וְאִם חַי הוּא, וְאֲבִיהָ לֹא יָדַע כִּי כֹלְלָתָהּ. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר רְעוּאֵל: הַנְּהִיָה כְּדַבֵּר הַזֶּה לְהִיעָצֵר גְּבַר בְּבֵית הַכֹּלָא עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יִאֲכַל וַיְחִיָּה?! וְתַעַן צִפּוֹרָה אֶת אֲבִיהָ לֹאמַר: הֲלֹא שְׁמַעַת [אֲבִי] כִּי אֱלֹהֵי הָעִבְרִים גְּדוֹל וְנּוֹרָא הוּא וּמִפְּלִיא לָהֶם בְּכָל עַת וְכו'". רֵאָה אֲגַדָּה זֹו שֶׁם בְּמִקְוֵר. אֲבַל מִדְרַשׁ שְׁמוֹת רַבָּה הַנ"ל מֵתֹאֵר תְּמוּנָה אַחֲרַת.

⁶ וְלִפְיֵכֵךְ מִמּוֹקֵם מִדְרַשׁ זֶה בְּרֵאשׁ פְּרֻשְׁתִּי וַיִּצְא. הַקְּטַע שֶׁהִבָּאנוּ הוּא סִיּוּם הַסִּיפּוֹר עַל הַמְּטְרוּנָה שֶׁהִתְגַּרְתָּה בְּר' יוֹסִי בֶן חֲלַפְתָּא: מָה עוֹשֶׂה הַקַּב"ה מֵאֵז שֶׁהִשְׁלִים אֶת מְלֹאכֶת הַבְּרִיאָה? וְהוּא עוֹנָה לָהּ: "יּוֹשֵׁב וּמוֹזוּג זַיּוּגִים בְּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, אֲשֶׁתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי וְכו'". אֵךְ רֵאָה מִדְרַשׁ שְׁמוֹת רַבָּה א לָב שְׁמוּנָה: "שְׁלוּשָׁה נִזְדוּגוֹ לָהֶם זַוּוּגִיהֶם מִן הַבָּאָר: יִצְחָק יַעֲקֹב וּמֹשֶׁה", וְאֵילֹו בְּרֵאשִׁית רַבָּה מוֹנָה רַק אֶת יִצְחָק כְּמִי שְׁזַיּוּגוֹ בָּא אֵלָיו וְאֵת יַעֲקֹב שִׁיִּצָּא לְחַפֵּשׁ אֶת זַיּוּגוֹ (וּבְכָל הַמִּקְרָאִים נִמְצָא הַזַּיּוּג לִיד בָּאָר הַמַּיִם. הַדְּרָשׁוֹנִים

שמות רבה (שנאן) פרשה א סימן לג

"ויואל משה לשבת את האיש" (שמות ב כא) - ר' יהודה אמר: שנשבע לו, ואין "ויואל" אלא לשון שבועה, שנאמר: "ויואל שאול את העם" (שמואל א יד כד). ולמה השביעו? אמר לו: יודע אני שיעקב אביכם, כשנתן לו לבן בנותיו, נטלן והלך לו חוץ מדעתו. שמא אני נותן לך את בתי, את עושה כך? מיד נשבע לו ונתן לו את צפורה בתו.⁷

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה א

"ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שילוחיה". רבי יהושע אומר: אחר שנפטרה ממנו בגט. נאמר כאן שילוח ונאמר להלן שילוח, מה שלוח האמור להלן גט, אף כאן גט.⁸ ר' אלעזר המודעי אומר: מאחר שנפטרה ממנו במאמר.⁹ שבשעה שאמר הקב"ה למשה לך הוצא את עמי בני ישראל ממצרים, שנאמר: "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה" (שמות ג י), באותה שעה נטל אשתו ושני בניו והיה מוליכם למצרים, שנאמר: "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וישב ארצה מצרים" (שמות ד כ).¹⁰ באותה שעה נאמר לאהרן: "לך לקראת משה" (שמות ד כז). יצא לקראת משה וחבקו ונשקו.¹¹ אמר לו: משה! היכן היית כל השנים הללו? אמר לו: במדין. אמר לו: מה טף ונשים אלו עמד? אמר לו: אשתי ובני. אמר לו: ולאן אתה מוליכם? אמר לו: למצרים. אמר לו: על הראשונים אנו מצטערים ועכשיו נצטער גם באלו?! באותה שעה אמר לצפורה: לכי לבית אביך. ובאותה שעה הלכה לבית אביה ונטלה שני בניה, לכך נאמר: "אחר שילוחיה".¹²

שמות רבה ה ה, פרשת שמות

"ויהי בדרך במלון" (שמות ד כד-כו), חביבה מילה שלא נתלה משה עליה אפילו שעה אחת. לפיכך כשהיה בדרך ונתעסק במלון ונתעצל למול לאליעזר בנו, מיד: "ויפגשהו ה' ויבקש המיתו". אתה מוצא, מלאך של רחמים היה ואעפ"כ ויבקש המיתו. "ותקח צפורה צור" - וכי מנין ידעה צפורה שעל עסקי מילה נסתכן משה? אלא בא

יחברו את מוטיב השידוכים למים ואילו הפשטנים יאמרו ששם מתכנסים בני האדם, רואים ונראים). ומה עם משה? מחד גיסא, הוא ברח ממצרים למדין ובא לבאר, ממש כמו יעקב. מאידך גיסא, ציפורה היא שעפה כציפור או חמלה עליו בבית הכלא. הוא עושה את כל הדרך ממצרים למדין ואילו היא עושה את ה"מכה בפטיש", את קשר הנישואין ברצון או שלא ברצון אביה. ראה [מדרש השפם](#): "וצפרה, נכנסה אהבתו של משה בלבה ותבעתו מאביה, ועמד והשיאה לו".

⁷ משה מתרצה ומתיישב בבית יתרו חותנו – תואר שחוזר אח"כ מספר פעמים בתורה כולל בפרשתנו בפסוקים בהם פתחנו. דרשות רבות נאמרו על הפסוק: "ויואל משה לשבת את האיש", החל מהסבר פשוט שקבל ללון עמו או שקבל לרעות את צאנו של יתרו (במדרש ה"ל בקטע שהשמטנו) וכלה בשבועה שנשבע משה ליתרו שבנו הראשון יהיה מוקדש לעבודה זרה (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה א)! הכל מצוי בדברינו [השבועה שנשבע משה ליתרו](#) בפרשה זו (ולגבי הקדשת הבן לעבודה זרה, ראה דברינו [פסל מיכה](#) במיוחדים). מה שנוגע לנושא שלנו היא השבועה שקשורה בציפורה – שמה לא ייקח אותה ואת ילדיה עמו בלי רשותו של יתרו, כפי שעשה יעקב ללבן שטען כלפיו: "הבנות בנותי". גם על מנהג זה שאולי היה נהוג בימי קדם שהחתן מצטרף למשפחת הכלה, עמדנו בקצרה בדברינו ה"ל. והנה, בפרשתנו הכיוון הוא הפוך: יתרו מחזיר את ציפורה ובניה למשה להיכן שהוא נמצא! מה אירע בין פרשת שמות ופרשתנו? אימתי נפרד משה מציפורה ומדוע?

⁸ "שילוח הלהן" הוא הפסוק בדברים כד א שהוא יסוד דין גט: "... וכתב לה ספר קריית ונתן בידה ושלחה מביתו".
⁹ האם ר' אליעזר המודעי מרכז את עניין פרידת משה וציפורה שלא היו גירושין ממש או שהוא מתכוון לדין שקדם לדין התורה וקיים עד היום בתרבויות שכנות של גירושין בדיבור בלבד? ראה פירוש העמק דבר על הפסוק שמצטט את הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ט הלכה ח שבני נח מגרשים בשילוח ויצאה מהבית. והתורה מדגישה: "אשת משה אחר שילוחיה" – "שהיא היתה אשת משה אחר שילוחיה, שלא הסיחה דעתה ממנו אף על גב ששלחה". וזה נכון, מוסיף העמק דבר, גם לשיטת ר' יהושע שמשה נתן לציפורה גט.

¹⁰ מדרש זה מתעלם מהשבועה של משה ליתרו שלא ילך ממנו שלא מדעתו. אבל מדרשים אחרים, בראשם שמות רבה פרשה ד סימנים א וב עליהם עמדנו כאמור בדברינו [השבועה שנשבע משה ליתרו](#), מדגישים שבדרכו מהסנה למצרים עבר משה בבית יתרו וקיבל ממנו רשות, ככתוב: "וילך משה וישב אל יתרו חותנו וכו'". ראה שם דבריהם: "ולא נשבע למרמה - זה משה ... כשהלך בשליחותו של הקב"ה הלך אצל יתרו והתיר שבועתו" ועוד: "בשעה שאמר לו הקב"ה: ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, אמר לו: ריבון העולם, איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן; ומי שהוא פותח פתחו לחברו, נפשו חייב לו". אפשר שמדרש מכילתא התנאי הקדום לא מחזיק בדעה שהייתה כאן שבועה בנושא ציפורה ומדרש שמות רבה האמוראי והמאוחר מציג עמדה אחרת: הייתה שבועה והייתה נטילת רשות". כך או כך, למשה ברור שהוא יורד למצרים בשליחות שלא רצה בה בתחילה, עם משפחתו!

¹¹ ראה בראשית רבה ע יב, במפגש יעקב ורחל: "וישק יעקב לרחל - כל נשיקה לתפלות לבד משלוש: נשיקה של גדולה, נשיקה של פרקים, נשיקה של פרישות". נשיקת אהרון למשה הייתה "נשיקה של פרקים", היינו של מי שלא התראו זמן רב.

¹² הרי לנו תשובה ל"שילוחיה" של ציפורה הנזכר בפרשתנו ולסיבת איחודה מחדש עם משה. אימתי שולחה ציפורה ומדוע? בדרך למצרים בעת שמה נפגש עם אהרון אחיו שלא לא רק מופתע לראותו לאחר שנים ארוכות של פרידה, אלא גם מופתע לראות שיש לו אשה ובנים ומזהיר אותו שלא יבוא איתם למצרים. (ראה רמב"ן שמות ד יט שסבור שלקחת ציפורה איתו למצרים היה צעד נכון של משה שמוכיח לבני ישראל את בטחונו בגאולה). נחזור לראש המדרש ונתקמה כיצד נפרדו משה וציפורה? בגירושין כדת וכדין? בדיבור בלבד? האם הייתה ביניהם הבנה ששליחותו של משה היא מסוכנת ומוטב שיתגרשו על מנת שציפורה לא תישאר עגונה (ראה הדין של היוצאים למלחמת בית דוד שכותבים גט לנשותיהם, כתובות ט ע"ב)? האם הבינה ציפורה לאן משה שאותו 'חטפה' הולך כעת ושהוא בחר בדרך של הנהגת העם ושוב לא יחזור להיות משה הבעל – הרועה החי בחיק משפחתה?

המלאך ובלע למשה מראשו ועד המילה. כיון שראתה צפורה שלא בלע אותו אלא עד המילה הכירה שעל עסקי המילה הוא ניזוק.¹³

שכל טוב (בובר) שמות פרשת יתרו פרק יח סימן ד

"ושם האחד אליעזר". לא נאמר ושם השני, אלא ושם האחד אליעזר - זה מיוחד לצפורה, וזה גרשם מיוחד למשה.¹⁴ ולמה קראו אליעזר? כי אמר "כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה".¹⁵

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה א

"ויאמר אל משה אני חותנד יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה". ר' יהושע אומר: כתב לו באגרת; ר' אלעזר המודעי אומר: שלח לו ביד שליח ואמר לו: עשה בגיני, ואם אין אתה עושה בגיני, עשה בגין אשתך ואם לאו, עשה בגין בניך.¹⁶ לכך נאמר: "ויאמר אל משה וגו'".¹⁷

ר' אליעזר אומר: נאמר למשה: "אני", אני הוא שאמרתי והיה העולם, אני הוא המקרב ולא המרחק, שנאמר: "האלוה מקרוב אני נאם ה' ולא אלהי מרחוק" (ירמיה כג כג). אני הוא שקרבתי את יתרו ולא רחקתיו, אף אתה, כשיבוא אדם אצלך להתגיייר ואינו בא אלא לשום שמים, אף אתה קרבהו ולא תרחיקהו. מכאן אתה למד, שיהא אדם דוחה בשמאל וימין מקרב, ולא כשם שעשה אלישע לגחזי ודחפו לעולם.¹⁸

אבן עזרא שמות פרק יח פסוק ב

"אחר שילוחיה" – יש אומרים: אחר שנתן לה רשות במלון ללכת לבית אביה בשבו לבדו אל ארץ מצרים. ויש אומרים: אחר ששלחה דורות אליו, כמו "שלוחים לבתו" (מלכים א ט טז, פרעה לבתו שנשאה לשלמה).¹⁹

¹³ חזרנו קצת אחורה למלון בדרך ממדין למצרים, לפני פרידת משה וציפורה (לא רצינו לחצות את מדרש מכילתא הנ"ל). משה יוצא בשליחות הגדולה להוצאת עם ישראל ממצרים, אך לא שם לב לצורך למול את בנו. ציפורה היא שמתעשתת ומקיימת את המצווה. ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות ד כה שמציין שוב את זריזותה של ציפורה: "ותקח צפורה צור, שהיתה זריזה כצפור". ראה גם מדרש דברים רבה כי תצא פרשה ו שמפרשה זו לומדים על המצווה הכפולה של מילה: מילה ופריעה בשל המילה בפסוק: "למולות". ראה גם פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות ד כה שמכאן גם לומדים "שהמילה כשרה בנשים". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [בדרך במלון](#) בפרשה זו.

¹⁴ אנחנו כבר בפסוקי הפרשה אבל דרשה זו משאירה אותנו עדיין במלון ובמעשה ברית המילה של אליעזר, בנם השני של משה וציפורה. ראה גם איך פירוש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות ד כד מרחיב את מדרש מכילתא (לא מובא בדף) שדן מי הוא "חתן הדמים" ומוסיף את שם הילד הנימול – אליעזר ויוצר בכל קישור חזק בין פרשתנו ופרשת המילה במלון בדרך: "צא וראה מי קרוי חתן, משה או התינוק? הוי אומר זה התינוק, והוא אליעזר, שנאמר ושם האחד אליעזר (שמות יח ד), מיד ותקח צפורה צור". בכך נחלקו הבנים בין ההורים: זה – אליעזר – מיוחד לציפורה שמלה אותו, וזה – גרשום – מיוחד למשה. זאת ועוד, ראה המדרשים (פסיקתא דרב כהנא) שהבאנו בפרשת פרה בדברינו [משה, אליעזר ופרה אדומה](#) שמשה שומע שהקב"ה אומר הלכה בשמו של ר' אליעזר ומבקש שחכם זה "האחד אליעזר" יהיה מיוצאי חלציו. אבל הפירוש למעלה סבור אחרת: אליעזר מיוחד לציפורה וגרשם מיוחד למשה. האם רומז כאן המדרש למכילתא שמשה נשבע ליתרו שבנו הראשון יוקדש לעבודה זרה (ושבועה זו היא שורש פסל מיכה)?

¹⁵ המשך המדרש קצת מפתיע וכאילו נרתע מהרעיון שעלה במשפט הקודם. משה נותן את השם אליעזר (לא ציפורה) משום שנזכר (בדרך חזרה למצרים) שניצל בשעתו מחרב פרעה (ומצא מקלט בבית יתרו שנתן לו את ציפורה). אבל לאור המשפט הקודם אולי צריך היה משה לומר: ויצילני בעזרתה של ציפורה הזריזה כציפור מחרבו של המלאך שביקש להמית אותי על שהתמהמהתי בברית המילה. והרי לנו תזכורת שלעתיים יש גבול לדרשות ולפירושים. גבול זה הוא פשט פסוקי המקרא.

¹⁶ ראה פירוש כלי יקר שמות יח ב שמפתח את "עשה בגין" של המכילתא מצערו של יתרו, לצערה של ציפורה "שהייתה כציפור נודדת מקינה" ולצער הבנים "שאינם מסובים על שולחן אביהם".

¹⁷ ר' יהושע ור' אלעזר המודעי שנחלקו במכילתא לעיל אם שילוחיה של ציפורה היו בגט (בכתב) או במאמר (בע"פ) נחלקים כאן אם המסר של יתרו למשה שהוא מבקש לבוא אליו ולהחזיר לו את אשתו ואת בניו היה באגרת (בכתב) או ע"י שליח (בע"פ). האם יש כאן תמונת ראי וכל דרשן לשיטתו? כך או כך, כאן בפרשתנו, נזכרת ציפורה בשמה בפעם השלישית והאחרונה במקרא. ויש לדקדק שהמקרא מספר על יתרו שלקח את "ציפורה אשת משה", אבל בפנייתו ובמסר שיתרו שולח למשה הוא אומר "אשתך ושני בניה" בלי שמה. הפעם הראשונה בה נזכרת ציפורה בשמה היא כאמור בפרשת שמות והשנייה באירוע המילה בדרך במלון שראינו בשני המקורות הקודמים.

¹⁸ דרשה זו מתמקדת ביתרו ובמוטיב של קבלת גרים ערב מתן תורה עליו עמדנו בדברינו [כולנו גרים](#) בשבועות. קטע זה אולי חורג מיחסי משה וציפורה אבל ביחד עם הקטע הקודם מצביע על הקושי של חידוש הקשר לא רק של משה עם יתרו ועם ציפורה אשתו אלא אולי גם עם בניו. ראה פירוש הזוהר לתורה כאן: "ואת שני בניה - אמר רבי חייא: וכי בניה ולא בניו של משה? אלא בגין דאיהי אשתדלת אבתרייהו בלא בעלה, קרא לון אורייתא: בניה ולא בניו". ציפורה היא שגדלה את גרשום ואת אלעזר וטרחה בגידולם ובחינוכם ("אשתדלת אבתרייהו") בשעה שמה עסק בגאולת עם ישראל, בחינוך פרעה ובדברים שברומו של עולם ולפיכך הם נקראים "בניה" ולא בניו! דווקא עכשיו, ערב מתן תורה, ערב הציווי בשלושת ימי ההגבלה: "אל תגשו אל אשה", דוחקים יתרו והקב"ה במשה לקבל חזרה את ציפורה ואת הבנים שהם גם שלו. ואם אכן נתן משה לציפורה גט כשנפרדו בכניסה למצרים וכעת חזר לחיות אתה חיי אישות, הרי זכה לקיים מצוות ["מחזיר גרושתו"](#) (עליה נחלקו הפוסקים אם זו מצווה מת"ג מצוות או רק מעשה ראוי או אפילו בלתי ראוי). האמנם חזרו יחסי ציפורה ומשה לתיקנם?

¹⁹ ראה פירוש רשב"ם שהופך את השילוחים ממה ליתרו/ציפורה ומפרש: "אחר שילוחיה - לאחר שהחזירה ושילחה משה ממצרים [אעפ"י] שלא ראינו עד עכשיו שהחזירם לבית חמיו. ויש מפרשים: ואחרי כן שלח לה נדוניה כדכתיב: ויתנה שילוחים לבת פרעה". בגירושין, מחזיר החתן את הנדוניה שקיבל! ראה גם פירוש בכור שור: "ויתרו כיון שראה שמשה מתאחר לשם לקח את צפורה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַחֲבֵב בְּרַעְיוֹאֵל הַמְדִינִי חֵתָן מִשֶּׁה נִסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵתָּו לָכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהַטְּבֵנוּ לָךְ כִּי־הָ דְבַר־טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלָךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מִוְלַדְתִּי אֵלָךְ: וַיֹּאמֶר אֶל־נָא תַעֲזֹב אֲתָנוּ כִּי עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲתַנְנוּ בַּמְדָּבָר וְהֵייתָ לָנוּ לְעֵינָיִם: וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהַטְּבֵנוּ לָךְ: (במדבר י כט-לב).²⁰

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פסקא צט

"על אודות האשה הכושית" - מגיד הכתוב שכל מי שהיה רואה אותה היה מודה בנוייה. וכן הוא אומר: "אבי מלכה ואבי יסכה" (בראשית יא כט) ... שהכל סכין ביופיה. ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: צפורה - צפו וראו מה נאה: האשה הכושית. וכי כושית היתה? והלא מדיינית היתה! ... אלא מה כושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים.²¹

ירושלמי מסכת סנהדרין פרק י הלכה ב

"והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדיינית לעיני משה" (במדבר כה ו) - מהו "לעיני משה"? כאינש דמר: הא גו עינך משה.²² אמר לו: אין צפורה מדיינית ואין טלפיה סדוקות? זו טהורה וזו טמאה?²³

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: פרשתנו פותחת באיחוד מחדש של משפחת משה וציפורה, לאחר הפרידה בירידה למצרים, אבל נראה שאיחוד זה הוא תחילת סוף הדרך. ציפורה שהופיעה זריזה ומהירה כציפור באהבתה למשה וחדה כצור לקיים מצוות מילה בדרך לגאולת בני ישראל ממצרים (שלא מלו כל אותם שנים), הולכת ונעלמת מן העין מפרשתנו, בה היא נזכרת בשמה בפעם האחרונה, ואילך. מה עלה בגורלה כל אותם ארבעים השנים במדבר? אימתי נפטרה, לפני פטירת משה או שמה אחריו? (אולי בסמוך לפטירת מרים גיסתה). סתמה התורה ולא גילתה לנו. אבל בני מדין ושבט הקיני נזכרים בהמשך

משם, להיות עומדת אחר שילוחיה". ורמב"ן בשמות פרק ד: "כי פחד יתרו שמה היה דעתו לגרש אותה" ובפרשתנו: "כי לקחה יתרו להשיבה אליו אף על פי ששלחה ממנו". מכל אלה עולה שהיה שילוח והיה צורך להחזיר את הגלגל אחורה עד כדי משלוח דורות מציפורה (ויתרו) אל משה, כפירוש אבן עזרא, על מנת שמשה יואיל לקבל את ציפורה אשתו בחזרה ואולי גם יזכור את: "ויואל משה" שנדר או הסכים בשעת מצוקתו ושבועתו כפי שראינו לעיל. פירושים אלה גם משתלבים עם דברי המדרש לעיל: "עשה בגיני, ואם אין אתה עושה בגיני, עשה בגין אשתך ואם לאו, עשה בגין בניך" שנשמעים כמעט כמו תחנונים. לעומת כל אלה מנסה רש"י הירש בפירושו כאן לצייר תמונה אידיאלית של יחסי משה וציפורה לאחר הפרידה בשליחות למצרים, אולי ברוח תקופתו ואומר: "אחר שלוחיה. מסתבר כי בלחץ תפקידיו, וכדי שיוכל להקדיש את עצמו כולו למילוי משימת שליחותו, חזר משה ושלח את אשתו ובניו הביתה אל חותנו. אבל שילוחים אלה לא נתפרשו שלא כהלכה, והיחסים ביניהם לא נפגמו". אולי זה מה שהרב הירש מצפה מנשות מנהיגים ורבנים.

²⁰ אפשר אולי להחשיב גם אירוע זה בו משה מבקש מיתרו שיתלווה לעם ישראל במסעם לארץ (עדיין לא חטאו במרגלים), הגם שציפורה איננה נוכחת כאן. אבל הרעיון שיתרו יתלווה לעם ישראל הוא מעין תמונת ראי לתקופה בה משה הסתפח למשפחת יתרו ומעין סגירת מעגל. יתרו מסרב וציפורה נשארת עם משה. ראה דברינו [דו-שיח משה יתרו](#) בפרשת בהעלותך.

²¹ וגם "שונו" זה נדרש שם ובמקורות אחרים על יופיה של ציפורה, היא האישה הכושית שלאחר ש'נעלמה' מהבמה אחרי פרשתנו, שבה ונזכרת בסוף פרשת בהעלותך שם אהרון ומרים מדברים סרה בה ובמשה. ראה שבחיה של צפורה היא האשה הכושית עפ"י דעות רבות, דווקא בפרשה זו. במדרש הגדול: "נאה בילדותה, נאה בזקנותה ... כושית בעניות, כושית במלכות ... בשביל כך לקחה משה". ראה גם צדקותה בילקוט שמעוני שמות קסב: "ותלך צפורה בדרכי בית ישראל לא חסרה דבר מצדקת שרה ורבקה רחל ולא גבעות עולם". אך לעומת כל אלה מספר לנו אותו מדרש ספרי שם: "ותדבר מרים ואהרן במשה, מנין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה? אלא שראת את צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים אמרה לה: מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים? אמרה לה: אין אחיך מקפיד בדבר". ומדרש ספרי זוטא מרחיב ברכילות הנשים: "... צפורה פתחה בדברים ואמרה למרים ומרים אמרה לאהרן ... ומה היו הדברים? אמרו כיון שנתמנו הזקנים הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשררה. וכיון שראת מרים הנרות אמרה: אשרי אלו ואשרי נשותיהן. אמרה לה צפורה: אל תאמרי: אשרי נשותיהן, אלא: אוי לנשותיהן, שמיום שדבר הקב"ה עם משה אחיך לא נזדקף ל". ומדרש תנחומא פרשת צו סימן יג משבח את יופיה של צפורה אבל בה בעת מספר ששוב גירשה משה: "יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה או נאה במעשיה ואין נאה ביופיה וזו נאה בכל ועתה גירשה". מה שמעביר את כל האשמה על משה. אבל בין כל השיטות נראה שאחרי שאחרי חזרתה של צפורה אל משה, די בלחץ אביה כנזכר לעיל, שוב לא חזרו היחסים בין משה לצפורה כפי שהיו. ראה דברינו [האישה הכושית](#) בפרשת בהעלותך.

²² כאדם שאומר: הבט בתוך עיניך משה.

²³ ראה מקבילה בתלמוד הבבלי מסכת סנהדרין פב ע"א: "הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא, אמרו לו: הן דנין דיני נפשות, ואתה יושב ושותק? מה עשה - עמד וקיבץ עשרים וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כזבי, אמר לה: השמיעי לי! ... תפשה בבלורית, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה - בת יתרו מי התירה לך?". וכך גם במדרש במדבר רבה כ כד, ראה דברינו [שיטים של זנות](#) בפרשת בלק. רפו ידיו של משה כאשר הוא מותקף על כך שנשא אישה מדיינית ולא מצא מענה לזמרי בן סלוא. רק פנחס קם ועשה מעשה אבל גם עליו רננו: "ראיתם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יהרוג נשיא מישראל!" (סוטה דף מג עמוד א), שעפ"י המקרא (שמות ו כה) אמו של פנחס, אשתו של אלעזר הכהן, הייתה מדיינית, אחות לציפורה (ומשה ואליעזר בן אהרון היו גיסים). ורק נזכיר לבסוף, שהמדיינים הם מצאצאי אברהם אבינו, [מבני קטורה](#) (בראשית כה ב) להם הקדשנו דף מיוחד בפרשת חיי שרה.

המקרא, אם לגנאי כזנות בשיטים ומלחמת מדין (שמשה לא יצא בה אבל אלעזר כן) ואם בברית בספרים שופטים ושמואל עם הקיני. האם יעל אשת חבר הקיני מחזירה את דמותה של ציפורה?

מים אחרונים 2: נראה שכל הנושא של "אחר שילוחיה", היינו היכן ומדוע נפרדה ציפורה ומשה וכיצד יתרו מביא את ציפורה למשה והם מתאחדים (?) מחדש, ראוי לתשומת לב נוספת ואולי לדף נפרד. ראה שוב המכילתא על ירידת משה עם ציפורה בהשוואה למכילתא "עשה בגיני" של יתרו; המחלוקת אם נתגרשו ציפורה ומשה וכיצד; פירוש אבן עזרא לעיל שיתרו שלח דורונות למשה, מעין נדוניה שנייה (אחרי שהחזיר או לא החזיר את הנדוניה כשהם נפרדו); רמב"ן שמצדד בזכות הבאתה של ציפורה עם משה למצרים – בניגוד למדרש המכילתא ואח"כ מציין שיתרו פחד שבדעת משה לגרש סופית את ציפורה; פירוש כלי יקר על צערה של האשה והילדים בשל הפרידה ממשה והרחבה שהוא עושה על "עשה בגיני" של יתרו במכילתא; ועל כל אלה פירוש עקידת יצחק שמבקר מאד את מעשיו של משה "וכבר נפל משה בזה החטא במה ששלח אם על בנים ועזבם זה ימים וגם עתה אחר כל הכבוד ההוא לא שם לבו עליהם אשר כל זה יגדיל עוד התלונה" – פירוש שלא הזכרנו לעיל ומן הסתם יש עוד ביאורים ודרשות חשובים בעניין. כל זה כאמור יכול להצדיק דף נפרד בע"ה.